

УДК 343.342:006

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.4.8>

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦІЇ У БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ: ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ

Єсімов С.С.,
*кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін,
Львівський державний університет внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-9327-0071*

Єсімов С.С. Діяльність поліції у боротьбі з корупцією: попередження та розкриття.

У статті на основі комплексного системного аналізу розглянуто діяльність поліції у боротьбі з корупцією щодо попередження та розкриття. Необхідність збалансованого державного регулювання запобігання корупції у публічній та приватній сферах для успішного попередження корупційних правопорушень за суворого співвіднесення антикорупційної правотворчої діяльності з принципом науковості зумовлює актуальність дослідження. Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що систематизують корупцію як соціально-юридичне явище та правові заходи щодо запобігання. Предмет дослідження представляє законодавство України та Європейського Союзу, що регулюють відносини у сфері антикорупційної політики. Методологічна основа дослідження представлена системою загальнонаукових (аналіз, синтез, індукція, дедукція, системно-структурний, функціональний), приватно-наукових (соціологічний, статистичний) та спеціальних (формально-юридичний, порівняльно-правовий, правового моделювання) методів пізнання. Вказано, що корупція у діяльності посадових осіб органів публічної влади порушує необхідний баланс приватних і публічних інтересів. Тому розробка антикорупційних заходів у діяльності Національної поліції має бути першочерговим і перманентним завданням при вдосконаленні оперативно-розшукової діяльності у сфері запобігання корупції. Зазначено, що система попередження корупційних правопорушень не визначена як правова категорія і практично не розроблена як доктринальне поняття, хоча фактично деякі положення про цю систему (її суб'єкт, цілі, завдання, принципи) містяться в антикорупційному законодавстві. Система попередження корупційних правопорушень визначена як організаційно-управлінський механізм, що розкриває превентивну специфіку запобігання корупції та представляє різноманітний інструмент у вигляді засобів і технологій застосування з метою виявлення, вивчення корупціогенних факторів, розробки та реалізації адекватних заходів. Диференційований підхід до регламентації питань запобігання корупції допоможе визначити її особливості, підібрати адекватні правові засоби впливу на неї.

Ключові слова: корупційні правопорушення, моніторинг, оперативно-розшукова діяльність, оперативно-розшукові заходи, профілактика.

Yesimov S.S. Police activities in the fight against corruption: prevention and detection.

Based on a comprehensive systematic analysis, the article examines police activities in the fight against corruption in terms of prevention and detection. The need for balanced state regulation of corruption prevention in the public and private spheres for the successful prevention of corruption offences, with strict correlation of anti-corruption law-making activities with the principle of scientific, determines the relevance of the study. The object of the study is social relations that systematize corruption as a socio-legal phenomenon and legal measures for its prevention. The subject of the study is the legislation of Ukraine and the European Union that regulates relations in the field of anti-corruption policy. The methodological basis of the study is represented by a system of general scientific (analysis, synthesis, induction, deduction, systemic-structural, functional), private scientific (sociological, statistical), and special (formal-legal, comparative-legal, legal modeling) methods of cognition. It is noted that corruption in the activities of public officials violates the necessary balance between private and public interests. Therefore, the development of anti-corruption measures in the activities of the National Police

should be a priority and permanent task in improving operational and investigative activities in the field of corruption prevention. It is noted that the system for preventing corruption offences is not defined as a legal category and has not been developed as a doctrinal concept, although some provisions on this system (its subject, goals, objectives, principles) are contained in anti-corruption legislation. The system for preventing corruption offenses is defined as an organizational and managerial mechanism that reveals the preventive specifics of corruption prevention and represents a diverse tool in the form of means and technologies for detection, study of corruption-generating factors, and development and implementation of adequate measures. A differentiated approach to regulating corruption prevention issues will help to identify its specific features and select adequate legal means of influencing it.

Key words: corruption offences, monitoring, operational-investigative activities, operational-investigative measures, prevention.

Постановка проблеми. Органи Національної поліції зазнають певних труднощів під час проведення оперативно-розшукових заходів і слідчих дій, пов'язаних із запобіганням корупційним правопорушенням, особливо у сфері оборонно-промислового комплексу. Це викликано суперечливістю нормативно-правової бази, яка створює перешкоди для ефективної взаємодії правоохоронних і інших державних органів. Інша причина такого стану полягає у високій латентності корупційних правопорушень, що вимагає підвищення антикорупційної активності всіх суб'єктів соціальної системи суспільства, включаючи представників бізнесу і інститутів громадянського суспільства.

Мета дослідження – розгляд діяльності Національної поліції у боротьбі з корупцією щодо попередження та розкриття.

Стан опрацювання проблематики. Проблема запобігання та запобігання корупції досліджували учені: О.О. Дудоров, М.В. Ковалів, Н.В. Камінська, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, М.І. Хавронюк, С.О. Шатрава, В.О. Шамрай і інші. В умовах воєнного стану запобігання корупції набуває особливого значення так, як корупція прямо впливає на стан бойової готовності Збройних Сил України, ефективність діяльності промислового комплексу оборонного значення, що зумовлює необхідність дослідження зазначеної проблеми.

Виклад основного матеріалу. У законі «Про запобігання корупції» трактується визначення корупції, виходячи з якого, можна дійти висновку, що це незаконне використання свого службового становища чи повноважень для отримання вигод [1]. Корупційні правопорушення мають високу латентність, у зв'язку з чим виникає потреба в аналізі і вдосконаленні діяльності осіб, уповноважених на здійснення оперативно-розшукової діяльності. На сьогоднішній день корупція не характеризується повсюдною поширеністю, а навпаки, локальним проявом. Зокрема, щодо дислокації професійного аспекту, то найбільш схильними до сфер виступають: заклади охорони здоров'я, навчальні заклади, органи державної влади. Виходячи з визначення, можна сказати, що особа вчиняє кримінальне правопорушення із використанням службового становища.

Крім спеціального суб'єкта, у корупційних правопорушеннях має місце суб'єкт, не наділений спеціальними ознаками. До такої групи суб'єктів можна віднести осіб, чії дії спрямовані на інших осіб щодо зловживання повноваженнями з протиправною метою. Дії осіб, які виконують становище, з метою отримання різного зиску утворює сам факт корупційної складової злочинного посягання. Для кваліфікації правопорушення встановлення суб'єкта недостатньо, необхідно з'ясувати об'єктивну сторону.

Об'єктивна сторона корупційних правопорушень виступає одним із найбільш складно встановлюваних елементів оперативно-розшукової характеристики, оскільки необхідно визначити цільове призначення одержуваної вигоди, характеризується наявністю суспільно небезпечного діяння у разі формального складу, суспільно небезпечних наслідків і причинно-наслідкового зв'язку між згаданими елементами. Найбільшу складність для встановлення становить об'єктивний зв'язок матеріальної винагороди, дій зацікавлених осіб і безпосереднього одержувача.

Правильно встановлена оперативно-розшукова характеристика корупційних правопорушень дозволить кваліфікувати вчинене протиправне діяння, визначити особливості розкриття та проблемні аспекти [2, с. 299].

Суб'єкти оперативно-розшукової діяльності відіграють ключову роль у виявленні та розкритті правопорушень даного роду. Для підтвердження згаданої інформації звернемося до статистичних даних, у яких зазначено, що 70 % обвинувальних вироків у корупційних справах ґрунтуються на доказах, отриманих у результаті реалізації оперативно-розшукових даних.

Діяльність осіб, які здійснюють оперативно-розшукові заходи, спрямована на виявлення ознак правопорушення; встановлення винних осіб; визначення обставин вчинення правопорушення [3, с. 149]. Оперативні підрозділи реалізують діяльність за напрямками: отримання та перевірка інформації про факти корупції, проведення оперативно-розшукових заходів, та наприкінці вони надають одержані результати органам досудового розслідування. При організації оперативно-розшукової діяльності проводиться тактична операція, що починається з отримання повідомлення чи заяви. Ця операція включає заходи: опитування заявника з метою встановлення часу, місця, розміру неправомірної вигоди тощо, опитування очевидців за необхідності. Оперативно-розшукові заходи проводяться щодо особи, яку підозрюють. Оперативно-розшукові заходи спрямовані: на встановлення спостереження за особою, яка, можливо, займається вимаганням неправомірної вигоди; на ознайомлення з документацією, у якій, можливо, виявлення інформації про неправомірну вигоду; використання сприяння на конфіденційній основі; на прослуховування телефонних розмов; на перевірку за місцем проживання та працевлаштування.

Оперативні підрозділи проводять оперативно-розшукові заходи під час зустрічі заявника із особою, яку підозрюють чи її посередником. У зв'язку з цим оперативно-розшукові заходи складаються з наступних дій за етапами.

Перший етап – підготовчий, що включає: підготовку предмета неправомірної вигоди; відображення дій правоохоронних органів у відповідних документах; розписка від заявника про отримані кошти; проведення інструктажу із заявником; використання технічних засобів для фіксації розмови заявника та особи, яку підозрюють; проведення відео та фотозйомки [4, с. 769].

Основною дією другого етапу виступає затримання особи і є наступною сукупністю дій: затримання з особи, огляду місця події та проведення виїмки.

Після проведених оперативно-розшукових заходів оперативні підрозділи надають отримані результати слідчому для здійснення перевірки та прийняття процесуального рішення у порядку визначеному Кримінальним процесуальним кодексом України, для залучення до кримінального провадження відповідно до Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні чи до суду [5].

Діяльність суб'єктів оперативно-розшукової діяльності спрямована на вирішення завдань: виявлення прихованих правопорушень; встановлення ознак і фактів злочинної діяльності.

Для того, щоб найбільш ефективно вирішити поставлені завдання, необхідно дотримуватися принципів встановлених у нормативно-правових актах: поєднання гласних і негласних методів та засобів; конспірація; використання спеціальних технічних засобів із метою негласного отримання інформації.

Від збалансованої роботи підрозділів оперативно-розшукової діяльності багато в чому залежить успіх розкриття правопорушень корупційної спрямованості [6, с. 137]. Проте внаслідок наявності деяких проблем оперативно-розшукова діяльність має незначні мінуси, яких можна віднести: відсутність оперативної інформації; слабку поінформованість, яка полягає у можливості володіння достатніми відомостями для надання оперативно-значущої інформації; неузгодженість дій поліцейських, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, що призводить до суттєвих проблем; недостатній рівень оперативно-технічного забезпечення супроводу оперативного експерименту; проблему правової захищеності поліцейських, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

Наразі поліцейські стикаються з багатьма проблемами при розкритті правопорушень корупційної спрямованості. Однак завдяки успішній оперативній діяльності розкриваються корупційні правопорушення. Діяльність поліції щодо запобігання вчиненню правопорушень корупційної спрямованості, то на сьогоднішній день це є одним із основних завдань.

Профілактикою корупційних правопорушень займаються усі державні органи України. Найбільш ефективними методами у боротьбі з негативним соціальним явищем є: антикорупційна пропагандистська діяльність, виховна робота у різних навчальних закладах, вона може бути колективною і індивідуальною, розробка та застосування законодавчих заходів щодо запобігання корупції [7, с. 544].

Оперативно-розшукова профілактика грає особливу роль у житті суспільства. Оперативно-розшукова профілактика – це комплекс заходів оперативно-розшукової діяльності, які спрямовані на усунення причин і умов вчинення різних винних протиправних дій. Гласна та негласна діяльність оперативного апарату, яка спрямована на виявлення, вивчення і вплив на осіб, які замишляють та готують правопорушення, здійснюється з метою запобігання та припинення правопорушення [8].

Діяльність суб'єктів оперативно-розшукової діяльності безпосередньо спрямована: на профілактику загального індивідуального характеру; на профілактику із застосуванням нормативно-правової бази; на профілактику із застосуванням інформації; на складання прогнозів; на здійснення оцінки та моніторингу правозастосовної практики; на розробку способів, що дозволять знизити поширення корупційних правопорушень.

При проведенні загальної і індивідуальної профілактичної діяльності основними завданнями є виявлення причин корумпованості та створення передумов для усунення цих причин. Безпосередніми формами оперативно-розшукової діяльності виступають оперативно-профілактичні заходи, профілактика загального типу та оперативний моніторинг. Під час проведення оперативно-профілактичної роботи здійснюється негласне спілкування, що має конфіденційний характер, поліцейських оперативних підрозділів з певним колом людей. У результаті оперативної профілактики поліцейськими до певних суб'єктів доводиться необхідний рівень інформації про правову відповідальність дані дії корумпованості. На конкретних прикладах наводиться аргументація правових передбачуваних наслідків.

Під час проведення загальної профілактики в оперативно-розшуковій діяльності поліцейські, виходячи з отриманої інформації, чи під час оперативного моніторингу, чи з допомогою особистого спостереження, виявляють коло людей, які мають схильність до корумпованої діяльності. Після виявлення можливих порушників поліцейські: ретельно розробляють антикорупційний вплив на посадових осіб; усувають прогалини у документації для подальшого виключення небажаних корупційних правопорушень.

На сьогоднішній день одним із основних завдань поліції є виявлення причин поширення корупційних правопорушень та згодом їхню безпосередню ліквідацію [9, с. 84]. Як показує практика, корупційна діяльність в основних випадках латентна, має взаємний взаємовигідний характер для обох сторін одержувача та платника матеріально стимулу. Для досягнення ефективного результату щодо запобігання та розкриття корупційних правопорушень необхідне застосування спеціальних форм і методів. Складовою профілактичної роботи поліції є профілактична робота з населенням, спрямована на виявлення корупційної схильності посадових осіб. Для цього проводиться: профілактична розмова з населенням; моніторинг правової обізнаності населення; статистичне опитування довіри до поліції (в умовах воєнного стану не проводиться).

У законі «Про запобігання корупції» перераховано порядок запобігання конфліктам, що виникли з вини корумпованої особи. Нині у багатьох державних і приватних установах посадові особи, користуючись своїм становищем, вдаються до політики особистого збагачення за рахунок інших людей. Особливу увагу варто звернути на корумпованість в закладах освіти, охорони здоров'я, комунальних установах [10, с. 467]. В університетах є приклади вимагання неправомірної вигоди за заліки і іспити. У закладах охорони здоров'я практикується неправомірна винагорода за належні медичні послуги. Потерпілим необхідно інформувати поліцію для виключення або подальшого запобігання правопорушенню корупційної спрямованості, що готується.

Діяльність поліцейських оперативних підрозділів багатогранна, складна та має делікатний характер. Завдяки їхній праці у багатьох випадках припиняються корупційні правопорушення. Оперативно-розшукова характеристика корупційних правопорушень необхідна для наступної кваліфікації вчиненого діяння, визначення характеру здійснюваних заходів, спрямованості на документування. Наразі поліцейські стикаються з проблемами під час розкриття правопорушень корупційної спрямованості. Однак, згідно зі статистичними даними, робота, що виконується, характеризується результативністю. Це спричинило розкриття ряду корупційних правопорушень.

Найбільш прийнятними для використання у правоохоронній практиці формами реалізації співробітництва правоохоронних структур та інститутів громадянського суспільства в країнах Європейського Союзу з питань запобігання корупції, слід вважати: залучення незалежних експертів; громадські розслідування; колективні звернення громадян (зокрема як електронних петицій); громадський антикорупційний контроль (моніторинг) неурядових організацій; діяльність незалежних консультативних органів з широкою участю авторитетних громадських діячів; організація роботи інформаційного каналу для прийому інформації від громадян щодо фактів корупції; ведення реєстрів осіб, звинувачених у корупції та доведення їх до відома громадськості; забезпечення захисту осіб, які сприяли компетентним органам у боротьбі з корупцією; система винагород, що стимулює пряму участь громадськості та конкретних громадян у виявленні корупційних правопорушень; система постійного моніторингу за розглядом заяв громадян щодо фактів корупції; спіль-

на реалізація антикорупційних навчальних програм; спільні дослідження та вироблення заходів щодо найбільш раціонального запобігання корупції; створення у поліції спеціалізованих комісій з удосконалення запобігання корупції.

Висновки. Під організацією діяльності поліції України з запобігання корупційним правопорушенням розуміють сукупність заходів правового, організаційного та науково-методичного характеру, які забезпечують стійке функціонування спеціалізованих підрозділів Національної поліції, покликаних здійснювати виявлення та припинення фактів суспільно небезпечної, протиправної поведінки посадових осіб різних органів, які виконують управлінські функції в установах різної форми власності, у вигляді використання службових повноважень з метою незаконного отримання доходу, придбання інших цінностей матеріального та нематеріального характеру для себе, своїх близьких або інших осіб, які залучають вищевказаних осіб особисто або через посередника до вчинення цих дій, з подальшим залученням згаданих суб'єктів до відповідальності у встановленому законом порядку.

Виходячи з потреби у концентрації зусиль і ресурсів правоохоронної системи держави, щодо пріоритетних напрямів удосконалення діяльності з запобігання корупційним правопорушенням слід віднести:

- розвиток системи правової регламентації правозастосування у цій сфері, шляхом внесення локальних змін до чинного антикорупційного законодавства і відомих нормативно-правових актів;
- життя додаткових заходів науково-методичного характеру, включаючи поширення та використання позитивного практичного досвіду і інноваційних технологій країн Європейського Союзу, спрямованих на створення методичної основи організації повсякденної діяльності правоохоронних органів, у тому числі поліції, з запобігання корупційним правопорушенням і своєчасного вироблення заходів реагування на виклики та загрози національній безпеці.
- законодавчо закріпити шляхом внесення доповнень до закону «Про запобігання корупції» поняття «корупційне правопорушення».

СПИСО ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
2. Арсентьев Д.С. Стан та тенденції протидії корупційним кримінальним правопорушенням в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 7. С. 298-301. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-7/66>.
3. Туз О.С., Тищук В.В. Сутність оперативно-розшукової діяльності. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2025. Випуск 87: частина 4. С. 146-151. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.22>.
4. Чечерський В.І., Вишневський С.А. Проблемні питання організації оперативно-розшукової діяльності в екологічній сфері. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 766-770. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.127>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
6. Матвійчук А.В. Доказування корупційних правопорушень. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2024. Випуск 85: частина 4. С. 135-139. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.19>.
7. Остапенко О.І., Ковалів М.В., Гулак Л.С. та ін. Адміністративне право України (загальна частина): навчальний посібник. Вид. 2-е, доповнене. Львів: СПОЛОМ, 2021. 616 с. URL. <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3866/1/адмін%20право%20україни%20заг%20част.pdf>.
8. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.03.1992 р. № 2135-XII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.
9. Міновський В.В. Понятійно-категоріальний апарат діяльності Національної Поліції України як суб'єкта запобігання корупційним та пов'язаним із корупцією правопорушенням. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Випуск 4. С. 80-91. DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.5.15>.

10. Кохан О.І. Аналіз проблеми запобігання та протидії корупції у соціальній сфері в сучасній юридичній науці. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 465-469. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.77>